

ОСОБИСТІСТЬ СТУДЕНТА ЯК СУБ'ЄКТ НАВЧАЛЬНОЇ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Рибалка Валентин

*доктор психологічних наук, професор, Почесний академік НАПН України,
Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної
роботи НАПН України,*

*Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти ДЗВО
«Університет менеджменту освіти» НАПН України,*

Як на наш погляд, актуальними є питання підвищення ефективності існуючих засобів навчальної, зокрема спортивної діяльності. Тому виникає потреба в уточненні методологічного підходу у навчально-спортивній діяльності, в якості якого нами пропонується особистісно-суб'єктний підхід. Цей підхід може бути утворений шляхом інтеграції особистісного підходу [4; 5] з різними варіантами суб'єктного підходу – суб'єктно-діяльнісного (С. Л. Рубінштейн) [див. у 6]), суб'єктно-вчинкового (В. О. Татенко) [6] та суб'єктно-цивілізаційного (С. І. Пирожков, Н. В. Хамітов) [3] підходів. Особистісно-суб'єктний підхід має значно більшу спрямованість на вершинні, акмеологічні досягнення людини у різних галузях життєдіяльності, зокрема і спортивної, яка вже на навчальному, тренувальному етапі характеризується здатністю працювати в екстремальних та змагальних умовах [4].

Для здійснення інтеграції особистісного та суб'єктного підходів ми спираємося на тривимірну, поетапно конкретизовану психологічну структуру особистості [4; 5]. Розглянемо особистісні властивості студента, необхідні йому як суб'єкту навчальної спортивної діяльності, у вигляді систематизованого за даною структурою переліку властивостей за трьома вимірами (І – діяльнісний, ІІ – соціально-психолого-індивідуальний та ІІІ – розвивальний) [5]; унікальність цих властивостей охарактеризована у роботах по психології спорту [2]:

І. ДІЯЛЬНІСНИЙ ВИМІР: Це здатність особистості студента як суб'єкта до суспільно визнаної власної спортивної діяльності та підготовки до неї (мотив-предмет-мета-метод-емотив), до спортивних вчинків (мотив-ситуація-дія-післядія, за В. А. Роменцем – див. у [6]) в ім'я людей та особистої честі, виконання власної справи життя, успішної спортивної самодіяльності в умовах змагання на основі розробки і втілення власного спортивного проєкту життя, програми самовиховання, орієнтованого на рекорд у певному виді спорту.

ІІ. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГО-ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ВИМІР:

І. Духовність: Відданість певним духовним, екзистенційним, етичним та естетичним цінностям – відповідного наукового світогляду, життя, людини, віри, надії, любові, істини, краси, добра, свободи, здоров'я; дані цінності утворюють координати буття спортивної особистості вже у студентські роки; вони мають стати основним духовним ресурсом спортсмена, мобілізуватись і самоактуалізовуватись під час спортивного навчання, виховання та змагання;

2.Психосоціальність: Особистості спортсмена вже у студентські роки властиві своєрідні соціальні ролі творця нових досягнень, автора власних перемог і рекордів, хазяїна власної долі, роль квазі-чемпіона, що дають їй можливість зайняти гідне місце у спортивному товаристві, суспільстві, цивілізації, набутти високого фізичного і психологічного потенціалу цивілізаційної спортивної суб'єктності; це також почуття членства в команді, робота заради спільного успіху;

3.Спілкування: Відкритість до діалогу з людьми (див. діалогові універсалії Г. О. Балла) [5] та до широкої суспільної мультиперсональної комунікації через усну, літературну та онлайн форми;

Спрямованість: Проектна (стратегії, тактики, акти) спрямованість у майбутнє – через високі спортивні ідеали, смисли, мотиви, предмет, мету, методи та емотиви спортивного життя; вони утворюють головні вектори спортивної підготовки, спрямовані на змагальність, перемогу, успіх, рекорди, фізичне виховання, збереження і зміцнення здоров'я, задоволення від старту і перспектив спортивної кар'єри; це акмеологічна орієнтація на вершинні досягнення у суб'єктивно гармонійній спортивній навчальній та професійній життєдіяльності; сприйняття доцільних позитивних впливів з боку викладачів, тренерів і видатних спортсменів – через приклад і наслідування, психічне зараження, навіювання, переконування, висунення вимог, санкціонування, маніпулювання, вправлення

5.Характер: Надзвичайний, сильний характер з базальними (енергійність, терплячість, витриманість і сміливість) і системними (рішучість, наполегливість, дисциплінованість, самостійність, цілеспрямованість, ініціативність, організованість) вольовими рисами спортсмена [1]), в яких відображається свідоме відношення студента до свого зовнішнього і внутрішнього світу, оточуючих людей, соціуму, навчання, праці, спорту, здоров'я; великого значення набуває здатність до оволодіння такими акцентуаціями характеру, як циклоїдна і демонстративна, що передбачає готовність до оптимізації станів напруження і релаксації у циклах підготовки та змагань, входу і виходу із екстремальних ситуацій спортивної боротьби, профілактику «зіркової» хвороби тощо.

6.Самосвідомість: Здатність до рефлексії, ідентифікації з талановитими особистостями, зокрема, чемпіонами, рекордсменами; надзвичайна внутрішня рефлексія, спрямована у внутрішню сферу, власну та через інших людей; самообілізація, межова самоактуалізація внутрішніх спортивних ресурсів у ході змагання, здатність до сплесків інтенсивної суб'єктності, володіння психологічними захистами свого Я від надмірного спортивного стресу, здатність до об'єктивної самооцінки, адекватної честі та гідності, авторський характер спортивної діяльності; готовність до прилюдної, публічної самотності тощо;

7.Досвід: Спортивна компетентність (вузька та широка, спеціальна професійна та універсальна життєва), володіння основними спортивними концептами, спеціальними прийомами спортивної діяльності з обраного профілю, енциклопедичність, мудрість спортивної особистості; високий ступінь опосередкування категоріально-поняттєвими, інформаційними, технічними засобами;

8.Інтелект: Інтелектуальність, інтелігентність, виняткова уважність, ерудованість, розумність, уявність, зосередженість уваги на найважливіших проблемах спортивного життя, здоров'я та їх вирішенні на рівні обдарованості, таланту, геніальності – на основі долаття обмеженості власного дефіцитарного мислення за допомогою системного, повноцінного, повноціннісного інтелекту;

9.Психофізіологія: Своєрідна індивідуальність на основі усвідомлення та використання фізіологічних ресурсів, переваг власного типу темпераменту і психотипу, здатність до інтенсивної психодинаміки (психомоторики) як основи індивідуального стилю творчої спортивної діяльності;

10.Психосоматика: Виняткове, єдине в своєму роді, поєднання переваг власного духу, душі і тіла в їх гармонії, самовираженні та здоров'ї; контроль за власним психосоматичним станом, ефективна психологічна протидія хворобам і відхиленням від інтенсивної навчальної та спортивної діяльності;

11.Психогенетика: Яскраво виражена наступність, наслідування, врахування спадковості попередніх поколінь в індивідуальному, біологічному (генотип) та соціальному, психологічному, феноменальному (фенотип) плані; психологічний вплив на такі складові спадковості, як інстинкти і рефлексії; сумація спадкового оздоровчого досвіду поколінь та його засвоєння і включення у власний спортивний досвід, передача його майбутнім поколінням.

ІІІ.РОЗВИВАЛЬНИЙ ВИМІР: Суб'єктність особистості, що розвивається у студентів як майбутніх спортсменів, в ході свідомого оволодіння головним своїм об'єктом – життям, змінюється від рівня задатків, здібностей й обдарованості до рівня талановитості, геніальності особистості в ході опанування такими видами розвитку, як Р-дозрівання, Р-засвоєння, Р-формування, Р-відновлення, Р-творення, Р-ідентифікація (через рефлексію саморозвитку – власного та інших) тощо, враховуючи формувальний потенціал самого розвитку; спортивна підготовка і здійснення кар'єри може розглядатися при цьому як активний циклічний позитивний аутотренінг власної особистості – з успішним кожного разу входженням (мобілізацією), здійсненням (самоактуалізацією) та виходом (релаксацією) із чисельних змагальних ситуацій та підтриманням високої міжциклічної спортивної форми.

Отже, поєднання особистісного та суб'єктного підходів у запропонованому вигляді, за умов їх технологічного опрацювання на рівні методів роботи практичного психолога, може стати важливим, якщо не доленосним, чинником у здійсненні психологічної підготовки студентів до екстремальної спортивної діяльності. Разом з тим даний характер спортивної підготовки і самоздійснення особистості виявляється корисною моделлю для успішного здійсненні інших видів діяльності.

Література

1.Калін В. К. Психологія волі: зб. наук. праць. / наук. ред. Н. Ф. Каліна, Сімферополь, 2011. 208 с.

2.Клименко В. В. Психологія спорту: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: МАУП. 2007. 432 с.

3.Пирожков С. І., Хамітов Н. В. Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини. Київ: Наукова думка, 2020. 267 с.

4.Рибалка В. В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: Монографія / За ред. Г. О. Балла. Київ: ІПППО АПН України, 1998. 160 с.

5.Рибалка В. В. Психологія розвитку особистісної готовності педагогів до професійної діяльності: методичні рекомендації. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2023. 160 с.

6.Татенко В. О. Соціальна психологія впливу: Монографія. Київ: Міленіум, 2008. 216 с.